

INSTITUTE OF PEDAGOGY
UNIVERSITY "SS. CYRIL AND METHODIUS" - SKOPJE
FACULTY OF PHILOSOPHY - SKOPJE

**EDUCATION BETWEEN TRADITION
AND MODERNITY**

*International Symposium
Ohrid, 22-24 September, 2011*

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

**ВОСПИТАНИЕТО И ОБРАЗОВАНИЕТО МЕЃУ
ТРАДИЦИОНАЛНОТО И СОВРЕМЕНОТО**

*Меѓународен симпозиум
Охрид, 22-24 Септември, 2011*

ТОМ 1

Skopje, 2013

Design & print:

Bomat Graphics

Proofreading in English:

Aneta Naumovska, M.A

Proofreading in Macedonian:

Biljana Bogdanoska

Circulation:

300

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

37(062)

EDUCATION between tradition and modernity : International symposium, Ohrid, 22-24 September, 2011 = Воспитанието и образованието меѓу традиционалното и современото општество : Меѓународен симпозиум, Охрид, 22-24 септември, 2011 / [editorial board Aneta Barakoska ... и др.]. - Skopje : Faculty of philosophy, Institute for pedagogy, 2013. - 2св. (498, 530 стр.) : табели ; 24 см

Текст на англ. и мак. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-238-011-7 (Том 1)

ISBN 978-608-238-012-4 (Том 2)

1. Насп. ств. насл.

а) Воспитание и образование - Собири

COBISS.MK-ID 93376778

Editor:

Full Professor Aneta Barakoska, PhD, Republic of Macedonia

Publisher:

University “Ss. Cyril and Methodius“ - Skopje

Faculty of Philosophy - Skopje

Institute for Pedagogy

Republic of Macedonia

For publisher:

Goran Ajdinski, PhD

Editorial board:

Full Professor Aneta Barakoska, PhD, Republic of Macedonia

Full Professor Vera Stojanovska, PhD, Republic of Macedonia

Full Professor Suzana Miovska-Spaseva, PhD, Republic of Macedonia

Full Professor Zorica Stanisavljević-Petrović, PhD, Republic of Serbia

Full Professor Sladzana Andzelković-Petrović, PhD, Republic of Serbia

Full Professor Hashim Muminovikj, PhD, Bosnia and Herzegovina

Full Professor Liljana Todorova, PhD, Republic of Bulgaria

Full Professor Viara Gyurova, PhD, Republic of Bulgaria

Full Professor Marko Alerić, PhD, Republic of Croatia

Full Professor Jasmina Starc, PhD, Republic of Slovenia

Assistant Professor Elizabeta Tomevska-Ilievska, PhD, Republic of Macedonia

Assistant Professor Alma Tasevska, PhD, Republic of Macedonia

Assistant Professor Elena Rizova, PhD, Republic of Macedonia

Program and Organizational Committee of the Symposium:

Full Professor Aneta Barakoska, PhD

Full Professor Lena Damovska, PhD

Full Professor Vera Stojanovska, PhD

Full Professor Suzana Miovska-Spaseva, PhD

Full Professor Zoran Velkovski, PhD

Full Professor Natasha Angeloska-Galevska, PhD

Full Professor Jasmina Delcheva-Dizdarevikj, PhD

Assistant Professor Elizabeta Tomevska-Ilievska, PhD

Assistant Professor Alma Tasevska, PhD

Assistant Professor Elena Rizova, PhD

The International Symposium and the publishing of the Proceedings were financed by the Faculty of Philosophy, “Ss. Cyril and Methodius“ University - Skopje.

Contents

TOM 1

Chapter I

Educational system in contemporary society

INTRODUCTORY NOTE	16
Aneta Barakoska EDUCATION BETWEEN TRADITION AND MODERNITY (A GLOBAL VIEW).....	19
Zoran Velkovski HIGHER EDUCATION AT A CROSSROADS	34
Илија Ацески УНИВЕРЗИТЕТОТ ВО ТРАНСФОРМАЦИЈА (ПОГЛЕД ОДВНАТРЕ).....	40
Suzana Miovska - Spaseva, Jadranka Bochvarova ECTS AND THE TEACHING ORGANIZATION IN HIGHER EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA: STUDENTS' VIEWS	53
Драгица Здравковска ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ ВО СОВРЕМЕНИТЕ ОПШТЕСТВЕНИ УСЛОВИ	67
Natasha Uroševikj EDUCATION AND EMPLOYMENT POLICIES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATIONS: AN ISTRIA CASE STUDY	75
Slavica Maksikj, Zoran Pavlovikj SCHOOL IN A TRANSITIONAL SOCIETY: THE CASE OF SERBIA	88
Ana Blaževikj - Simikj CHANGES IN SOCIAL DISTANCE AMONG CROATIAN HIGH SCHOOL STUDENTS AS AN INDICATOR FOR FURTHER EDUCATION REFORMS.....	100
Hashim Muminovikj DIDACTIC-METHODIC TRANSFORMATIONS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA'S EDUCATIONAL SYSTEM SINCE THE BEGINNING OF THE WAR TO THIS DAY	113

Chapter II

Educational work between tradition and modernity

Violeta Achoska PEDAGOGIC COMPONENT IN MODERN HISTORY COURSES	134
Борче Костов СОВРЕМЕНИ ДИЛЕМИ ВО ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ (Дилема дали да се зборува за естетско или за уметничко воспитание)	135
Снежана Андреева ГРАДЕЊЕ НА ПОЗИТИВНА ЕМОЦИОНАЛНА КЛИМА ВО УЧИЛНИЦА (КОНСТРУКТИВНИ МЕТОДИ НА КОМУНИКАЦИЈА)	144
Kameliya Galcheva FORMING A SAFE BEHAVIOUR IN CHILDREN WHILE THEY ARE IN THEIR NATURAL ENVIRONMENT	152
Tatjana Kovačević, Siniša Opić TRADITIONAL GAMES AND PUPILS' VIOLENT BEHAVIOUR IN ELEMENTARY EDUCATION	159
Radmila Milovanovic EMPATHY AS A MOTIVATIONAL BASIS OF THE PROSOCIAL BEHAVIOR.....	170
Sonja Veličkovikj CONTEMPORARY THEORETICAL FOUNDATIONS ABOUT THE RELATIONSHIP BETWEEN FAMILY, LEISURE TIME AND STUDENTS	182
Маја Тимовска ЕДУКАЦИЈА ЗА САМОЗАШТИТА-СОСТОЈБА И ПЕРСПЕКТИВИ	193
Ruzhica Petrovikj PHILOSOPHY OF UPBRINGING AND EDUCATION - AN AMALGAM OF TRADITIONAL AND MODERN	204
Борко Нумовски МЛАДИНСКИТЕ КЛУБОВИ КАКО МЕДИЈАТОР ВО СОВРЕМЕНИОТ ВОСПИТНО -ОБРАЗОВЕН ТРИАГОЛНИК ПОМЕЃУ УЧИЛИШТЕТО, РОДИТЕЛИТЕ И УЧЕНИЦИТЕ	214

Chapter III

Challenges of pre-school education

Lena Damovska PRESCHOOL PEDAGOGY IN THE STUDY PROGRAM AT THE INSTITUTE OF PEDAGOGY (FACULTY OF PHILOSOPHY, SKOPJE).....	224
Кирил Темков, Злата Николиќ ЕТИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ПРЕДУЧИЛИШНА ВОЗРАСТ.....	229
Alma Tasevska THE PROGRAM ESTABLISHMENT OF PRE-SCHOOL EDUCATION – CONDITIONS AND PERSPECTIVES	239
Tatjana Koteva-Mojsovska INITIAL EDUCATION AND COMPETENCIES OF COMMUNICATION OF PRESCHOOL TEACHER.....	246
Кирил Барбарев МОДЕЛ НА ИНИЦИЈАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРОФЕСИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА УЧИТЕЛ/ ВОСПИТУВАЧ.....	254
Daniela Girdzeva THE MULTIPLICATIVE CLASSIFICATION AND THE INTERSECTION OF SETS IN KINDERGARTEN	263
Aleksandra Shindic, Natasha Radulovic, Mira Galic PEDAGOGICAL WORKSHOPS FOR STIMULATION AND DEVELOPMENT OF EMOTIONAL AND SOCIAL COMPETENCIES	269
Ivana Milikj COOPERATION BETWEEN PRESCHOOL EDUCATORS AND TEACHERS AS AN IMPORTANT FACTOR IN MUSIC EDUCATION.....	277
Gordana Budimir - Ninkovikj, Biljana Stojanovikj COMMUNICATION SKILLS OF TEACHERS IN PEDAGOGICAL AND ADVISORY WORK WITH PARENTS	287
Сања Алексоска УСПЕШЕН МЕНАѢЕР ВО ДЕТСКА ГРАДИНКА.....	295
Весела Паунчева – Велјановска ВОСПИТНИТЕ ПРОБЛЕМИ СО УЧЕНИЦИТЕ ВО ПРВО ОДДЕЛЕНИЕ НА ДЕВЕТГОДИШНОТО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ	305
Сања Алексоска, Весна Пецева, Соња Чаловска РАМНОТЕЖАТА МЕЃУ ТЕОРИЈАТА И ПРАКТИКАТА-ПОТТИК ИЛИ ПРЕЧКА?.....	321

Chapter IV

ICT in education, teachers and pedagogues

Vera Stojanovska A NATIONAL STRATEGY AND PROJECT ACTIVITIES FOR IMPLEMENTATION OF ICT IN PRIMARY EDUCATION	332
Suzana Nikodinovska- Bancotovska OPPORTUNITIES AND VALUES OF THE EDUCATIONAL SOFTWARE	343
Ankica Vitanova DIGITIZATION OF THE TEACHING CONTENT IN MUSIC EDUCATION	349
Natasa Vukichevikj THE POSSIBILITIES OF REALIZATION OF CHILDREN’S MUSICAL CREATIVITY USING MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGY	356
Габриела Дурчевска – Георгиева ОСНОВНА ЦЕЛ НА ПРИМЕНА И ИНТЕГРАЦИЈА НА ИНФОРМАТИЧКАТА ТЕХНОЛОГИЈА ВО ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНАТА РАБОТА СО ДЕЦАТА ОД ПРЕДУЧИЛИШНА ВОЗРАСТ	365
Весна Пецева ДЕЦАТА ПРЕД КОМПЈУТЕРИТЕ	373
Александра Мијалкова ИНТЕРАКТИВНИТЕ РЕЛАЦИИ ВО БАЛЕТСКИТЕ УЧИЛИШТА.....	381
Julija Atanaskoska COMMUNICATION BETWEEN THE PEDAGOGUE AND TEACHERS IN PRIMARY EDUCATION.....	389
Zorica Stanisavljević - Petrović DEVELOPEMENT POSSIBILITIES FOR SUBJECT-SPECIFIC COMPETENCES OF PEDAGOGUES IN THE INITIAL EDUCATION.....	396
Мирела Ибраими ПРОШИРЕНА УЛОГА НА НАСТАВНИКОТ	404
Флорина Шеху ОЧЕКУВАЊАТА НА НАСТАВНИЦИТЕ КАКО ВАЖЕН ПРЕДУСЛОВ ЗА РАЗВОЈ НА КВАЛИТЕТНО ОБРАЗОВАНИЕ	411
Danica Mojić KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCIES OF THE PEDAGOGUE IN KINDERGARTEN.....	417

Chapter V

Teachers between educational theory and practice

Снежана Мирасчиева ТЕОРИЈАТА И ПРАКТИКАТА НА КОМУНИКАЦИЈАТА ВО ВОСПИТНО – ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС	428
Snježana Močinić, Lorena Lazarić ULOGA I ZADAĆE UČITELJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU	434
Goran Lapat, Zivorad Milenovic NASTAVNICI OSNOVNE ŠKOLE O OCENJIVANJU	452
Liliyana Todorova, Krassimira Marulevska ASPECTS OF THE EVALUATION IN THE HIGHER EDUCATION	464
Мирјана Стојческа Ѓорѓиоска СОВРЕМЕНИОТ НАСТАВНИК И ДОЖИВОТНОТО УЧЕЊЕ	472
Даниела Андоновска-Трајковска ПОТРЕБА ОД РАЗВИВАЊЕ НА КРИТИЧКАТА ПИСМЕНОСТ КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ОД ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ ВО Р. МАКЕДОНИЈА	481
Виолета Наумовска КОДОТ НА НАСТАВНИКОТ И МЕНАЦИРАЊЕТО СО НАСТАВНИОТ ПРОЦЕС	491

Даниела Андоновска-Трајковска

Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола, Педагошки факултет
Република Македонија

ПОТРЕБА ОД РАЗВИВАЊЕ НА КРИТИЧКАТА ПИСМЕНОСТ КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ОД ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Апстракт

Ученикот во основното образование стекнува знаења и способности кои во најдобар случај се функционални и се со цел да го оспособат ученикот за активно учество во општеството во кое живее, но и да му помогнат во развивањето флексибилност во начинот на решавање на проблемите со што истиот ќе може полесно да се приспособи за живот во друга општествена заедница. Голем број истражувања во последните 10 години укажуваат на фактот дека во Р. Македонија поголемо внимание се обрнува на реализацијата на наставната програма, односно наставните единици, место на преден план да бидат потребите и интересите на учениците. Исто така, истражувањата покажуваат дека сè уште учениците не се препознаваат како субјекти во наставата и во секојдневниот живот и дека сè повеќе младите луѓе се отуѓуваат. Оттука, потребно е да се развива критичката писменост кај учениците со цел да се спречи социјалната ексклузија, да се зголеми активната партиципација на граѓаните во општеството и да се бараат начини за задоволување на социјалната правда преку поттикнување свесност за свесноста.

Клучни зборови: КРИТИЧКА ПИСМЕНОСТ, СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА, СОЦИЈАЛНА ПРАВДА, ЛИТЕРАТУРА, НАСТАВА.

Активното учество во општеството во кое живее за ученикот претставува оспособување за преземање иницијативи врз основа на претходно изградениот став во врска со некое социјално или општествено прашање. Сето ова зависи од начинот на кој ученикот се спознава самиот себе и неговата свесност за себе и другите околу него. Тоа значи развивање свесност за себе како дел од некоја културна или етничка заедница со свои дистинктивни карактеристики и неговото коегзистирање со другите култури во рамките на пошироката општествена заедница. Овие цели претставуваат едни од целите на барањата за развој на критичката писменост.

Во Република Македонија во 2005 година е донесена националната стратегија за развој на образованието во периодот 2005 – 2015 година. Во тој документ е констатирано дека дотогашната практика се засновува најмногу врз реализирање на

наставната програма, односно наставните единици, место на преден план да бидат потребите и интересите на учениците.⁶²

Меѓу предложените промени и решенија на така идентификуваната проблемска ситуација во образованието се и: *ефикасна подготовка на учениците/студентите за квалитетен живот и стекнати способности и навики за доживотно образование; можности за развивање на способностите за самостојно творечко и критичко мислење и расудување кај учениците/студентите.* (Национална програма за развој на образованието, 2006)

Со новата стратегија се предвидува да се зголеми социјалната партиципација, односно да се создаде активно граѓанство. На овој начин ученикот треба да стекне способности и вештини за активно учество во општеството. Ова ќе иницира промени на ниво на сознанието за светот кој ги опкружува, како и фактот дека промената во општеството зависи и од него самиот. На овој начин ученикот почнува да станува свесен за својата потенцијална моќ во однос на решавањето на проблемите кои потекнуваат од неговата потесна или поширока животна заедница и нивната контекстуална зависност со посебен акцент на проблемите кои кон себе повлекуваат секаков вид дискриминација и стереотипно размислување. Ова има за цел да придонесе за развојот на моралното образование и воспитание, односно да се овозможи почитување на системот на вредности кои поттикнуваат позитивно и конструктивно однесување.

Промените во пристапот кон формите на организација во образованието, изборот на содржините како и методскиот пристап кон нив се насочени исто така во реализирање на целта *спречување на ексклузијата*. Овој елемент во Националната програма за развој на образованието е од исклучително значење за потребата од развој на критичката писменост како општообразовна компетентност. Изведен е заклучок дека со социјалната и економската криза во време на продолжена транзиција доаѓа до поголемо раслојување на општеството и појава на младина која поради најразлични причини е исклучена од општествените процеси. Вака идентификуваната младина преминува во пасивна група луѓе кои промените во општеството што негативно се одразуваат на нив ги доживуваат како нешто што не може да се промени. На овој начин, виновникот се бара меѓу оние кои ја имаат моќта во рацете без самите да се свесни дека и тие имаат одредена моќ и дека во секој случај можат да сторат нешто што ќе ја подобри нивната положба во општеството. Современите тенденции во образованието во Република Македонија одат во насока на изнаоѓање начин за социјализација и активно вклучување на сите поединци во рамките на општествените случувања.

⁶² Досегашните интервенции попатно или недоволно ги осмислуваа преобразбите во наставата и учењето. Како процеси на реализација тие останаа речиси неизменети: доминација на предавачки стил во работата со учениците/студентите, негување и поттикнување на меморирањето наместо учењето со разбирање и/или учењето по пат на решавање проблеми, послушност наместо критичност, пасивност наместо креативност и активност, фронтална работа наместо интеракција, недоволна употреба на современи наставни средства, недоволна употреба на информациските системи и сл. (Национална програма за развој на образованието, 2006)

Ваквото заложување за активна партиципација на граѓаните и тенденцијата за социјална инклузија на општествените групи во општествените процеси иако не е изразено во експлицитна форма, може да се сфати како повик за изнаоѓање начини за развој на критичката писменост. Ова е така, бидејќи критичката писменост е компетентност на поединецот да се снајде токму во вакви контексти и при тоа да го извлече најдоброто од одредена ситуација со тоа што преземањето иницијативи и одговорности за својата и нечија друга состојба произлегува од уверувањето дека секој граѓанин е рамноправен член на заедницата во која живее и како таков поседува одредена моќ. Разликата меѓу оној кој е на одредена висока општествена позиција и оној кој не е, е во начинот на искористување на нивната потенцијална моќ. Информирањето за начинот на функционирање на општествениот систем, како и правата на граѓаните може да игра клучна улога во реализирањето на целта - *спречување на ексклузијата*.⁶³

Во контекст на горе наведеното, може да се интервенира во делот на методскиот пристап кон содржините од предметот Мајчин јазик за учениците од основното образование за развој на критичката писменост како општообразовна компетентност, покрај другото, како начин за зголемување на активната партиципација на граѓаните во општеството како и социјална инклузија. Тоа може да се направи со развивање свесност кај учениците за постоењето на различни перспективи на гледање на предметите, појавите, процесите, случувањата. Оттука, од тоа која перспектива ќе биде заземена при анализата на некоја појава зависи и ставот кој ќе биде изграден за таа појава како и постоењето свесност дека акцијата или однесувањето на еднката зависи од така заземениот став. Со методскиот пристап кон содржините од Литература за развој на критичката писменост литературните текстови можат да бидат анализирани на начин на кој кај учениците ќе развијат свесност за:

- естетската страна на текстот,
- начинот на кој се поврзани текстовите, односно нивното повикување едни на други, нивните структури кои може да имаат одредени сличности и разлики (интертекстуални поврзувања),
- перспективата од која е напишан текстот,
- присутните елементи во текстовите,

⁶³ Националната програма за развој на образованието (2006) тоа го предвидува со следниве конкретни цели: афирмација на социјалниот ангажман како вредност низ содржините на наставниот процес; афирмација и запознавање со цивилниот сектор и можностите кои ги нудат невладините организации низ процесот на образование; задолжителна практика во невладиниот сектор во текот на школувањето; стимулирање на социјалното организирање; деполитизирање на постоечките форми на младинско организирање и нивно насочување кон вредности сообразени на возраста и карактерот на групата; стимулирање на волонтерскиот труд на начин на кој тој нема да биде сфатен како злоупотреба, туку како механизам за придонес и подобрување на состојбите во пошироката заедница; иницирање на проекти во кои младите во образовниот систем, но и невработената младина ќе бидат партнери на невладините организации, а не објект на посматрање.

- отсутните елементи во текстовите,
- маргинализираните елементи во текстовите,
- начинот на кој од текстовите се доаѓа до значење,
- начинот на кој функционира јазикот во текстот,
- постоењето на своето *јас* во одреден контекст преку поврзување на она што се нарекува *Себство* и *Јас* со фабулата и ликовите во текстот,
- постоењето на другите во одреден контекст преку развивањето емпатичка способност кај учениците и проектирање на своите чувства, случувања и состојби врз другите; сето тоа поттикнува од фабулата, ликовите и нивните релации во текстуалниот контекст,
- замислување или преземање социјална акција со цел да се обезбеди социјална правда преку различни форми на изразување на доживеаното по читањето и анализата на литературниот текст,
- моралните вредности преку анализа на постапките на ликовите во однос на етичките норми кои се почитуваат во рамките на општеството,
- реконструкција на литературниот текст, т.е. негово пресоздавање и на тој начин развивање на творечките способности (креативноста) и критичкото мислење.

Развивањето на критичката писменост значи реализирање на целите⁶⁴ кои се предвидени во наставната програма за деветгодишното образование по македонски

⁶⁴ Ученикот/Ученицката: да развива чувство на припадност кон Република Македонија преку изучување на македонскиот литературен јазик; да се воведува кон правилно користење на македонскиот литературен јазик во меѓусебното разбирање, размислување, учење и творење; да се воведува кон самостојно и јасно/разбирливо читање и пишување со разбирање на текстот што го чита и пишува; да се воведува во медиумската култура како основа за меѓучовечко комуницирање; да води разговор со други лица и да ги усвојува основните начела за меѓусебно разговарање и разбирање; да ги развива преку говорењето и пишувањето способностите за логичко мислење; да ги усвојува и увежбува основните правописни правила; да стекнува самодоверба за изразување на своите мисли и своето доживување; да развива интерес за читање книги; да разговара за дијалектите во македонскиот јазик и да развива почит кон другите јазици; да се воведува во користење на ИКТ во функција на предметот (Наставни програми за прво одделение: Македонски јазик, 2007)

За учениците од седмо до деветто одделение се дадени следниве општо поставени цели со кои развојот на критичката писменост има своја оправданост: да развива интерес за историскиот развој на македонскиот јазик, да умее да интерпретира текстови од народната и уметничката литература; да ги препознава спецификите и да прави разлика при наставната интерпретација меѓу лирско, епско и драмско дело; да се поттикнува за интегрално (целосно) читање книги од различни родови и видови; да се оспособи за критички и креативен пристап кон литературни, научни и други видови текстови; да се оспособи за разни форми на писмено изразување, со посебен акцент на креативното пишување; да се оспособи за интерпретирање и вреднување на литературни, сценски, филмски, телевизиски и друг вид медиумска продукција; да умее да направи корелација со содржини од другите наставни подрачја, особено со ликовното, музичкото, филмското, театарското и други уметнички подрачја; да се оспособи за примена на информациите до кои се доаѓа преку ИКТ (Наставни програми за прво одделение: Македонски јазик, 2007: 4).

јазик⁶⁵, но и некои други. Критичката писменост подразбира и развивање свесност за себе и за другите и во тој контекст анализирање на текстовите со кои се контактира за да се стане свесен дека текстовите се културни и социјални конструкти и дека во нив е употребен јазик кој функционира на различен начин во зависност од целта и видот на соопштувањето (пораката), наменетиот или претпоставениот читател (публиката), контекстот, но и читателот. Дел од тие цели се препознаваат во наставната програма за деветгодишно образование по предметот Запознавање со околината од прво до трето одделение⁶⁶.

Оттука, развивањето критичка писменост со примена на соодветен методски пристап може да се направи преку интеграција на содржините од македонски јазик, посебно делот од програмското подрачје Литература, со содржините од Запознавање на околината и Граѓанското образование чии содржини се интегрирани во наставните предмети. Покрај овие, со методскиот пристап за развој на критичката писменост се реализираат и следните цели. Ученикот/ ученичката ќе: *развија свесност за начинот на настанување на текстовите во рамките на одредена култура или општествена заедница; развија свесност за функционирањето на јазикот во различни видови текстови; самостојно доаѓа до значење при читањето на текстовите во зависност од своите индивидуални, возрасни, културни, општествено-историски услови и е свесен/ свесна за тој процес; развија свесност за тоа дека текстовите не се неутрални, туку презентираат туѓи гледишта (перспективи) и ставови.*

Резултатите до кои дојде експертската група МОН и УНИЦЕФ во 2006 година за проектот Училиште по мерка на детето, а презентирани и цитирани во концепцијата за деветгодишното основно воспитание и образование покажуваат алармантна состојба во поглед на обезбедувањето демократски пристап во организацијата на образованието.⁶⁷ Во вака констатираната состојба во образованието, пред да

⁶⁵ Во Република Македонија согласно Законот за основно образование беа донесени наставните планови и програми од страна на Министерството за образование (21.06.2007)

⁶⁶ Ученикот/ Ученичката: да ја запознава околината како природна и општествена средина; да го осознава своето опкружување (дом, одделение, училиште, крај, Република Македонија); да развива свест за сопствената улога и обврски, како и за улогата и одговорностите на другите луѓе во непосредното опкружување; да развива позитивна слика за себе, самодоверба, самопочит; да развива свест за почитување на правилата за општественото живеење и преземање одговорност за своите постапки; да развива хуман однос кон живите суштества и природата како целина; да развива способност за ориентирање во просторот и времето; да стекнува сознанија за минатото и сегашноста; да се оспособува да се грижи за своето здравје и животна околина; да се поттикнува на хуманите односи меѓу половите, меѓусебна комуникација и мултикултурно разбирање; да се поттикнува на развојот на морални и патриотски чувства и развивање почит кон различните култури; да се поттикнува на љубопитност за светот кој го/ја опкружува (Наставни програми за прво одделение: Запознавање на околината, 2007).

⁶⁷ Конвенцијата за правата на детето не е широко дистрибуирана до децата, а наставниците имаат мали познавања на вредностите кои се промовираат со неа и имаат отпор кон имплементацијата на Конвенцијата во практиката.... Во училиштата се одвива наставата по историја која е етноцентрична, односно ориентирана е на етникумот на чиј јазик се одвива наставата, а содржините за другите што постојат во учебниците се игнорираат... Материјалите

бидат воведени промените предвидени со Националната програма за развој на образованието⁶⁸, настојувањата и заложбите за активна позиција на ученикот во наставата остануваат само теориска претпоставка. Тоа значи дека анализата на текстовите не вклучува критичко мислење во вистинска смисла на зборот. Поаѓајќи од фактот дека текстот има само едно значење (објективистичките теории за рецепција на текст), целта на часот е таа: да се открие тоа значење. Без разлика дали се анализира уметнички или неуметнички текст, во наставата по литература или воопшто во наставата, анализата се сведуваše само на откривање на појавната страна на текстот, без подлабоко навлегување во неговата суштина.

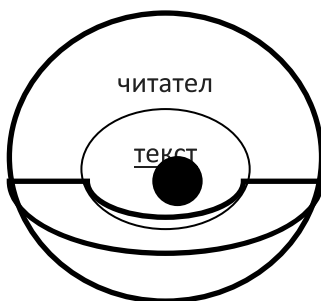
Слика 3. Некритички пристап за анализа на текст

Кога имаме некритички пристап кон анализа на текст читателот е во средината, тој не контролира ништо, туку е контролиран. Како пасивен објект тој е под контрола на образовната средина која го организира учењето или читањето на начин на кој ученикот не се чувствува одговорен во процесот на учењето, односно создавањето на значењето. На овој начин, наставниците намерно или ненамерно се обидуваат своите

за учење се сериозно оптоварени со родови стереотипи и тоа не само во однос на содржината, туку уште поизразено во илустративниот материјал. Освен тоа, наставното кадар во целост нема доволна обука за спроведување настава со родово коректна содржина и пристап... Многу мал дел од наставата се поврзува со секојдневниот живот и практичните потреби на децата. Наставата не е индивидуализирана. Активностите на подучувањето и учењето се прилагодени на просечниот ученик/дете кое учи само или со другите во услови кои се несоодветни за кооперативност.

⁶⁸ ... поставувањето на образовниот процес врз принципите на интерактивната настава, со доминација на креативното учење, критичкото размислување, решавањето на проблемите и примената на современа наставна технологија; внесување на знаења потребни за практиката и секојдневниот живот... што пак ќе значи ...можности за развивање на способностите за самостојно творечко и критичко мислење и расудување кај учениците/студентите (Национална програма за развој на образованието, 2006)

ставови околу значењето на текстот да ги наметнат врз читателот. Читателот нема време да мисли затоа што текстот е околу него. Во овој случај, текстот е поважен од читателот (неговите потреби, мислење, ставови). Вака опишаната образовна средина е таква што наставниците ја имаат целосната контрола врз процесот на создавање на значењето при читањето на текстот. Тоа не е толку во манифестна форма, бидејќи се поаѓа од ставот дека текстот може да има само едно значење, а улогата на едукаторот е да му помогне на ученикот да го открие тоа значење. Со овој став наставниците навидум се ставаат во втор план, но во самата суштина на работите тие ја имаат контролната функција, бидејќи тие го прават декодирањето (и да е така, и текстот да има едно значење, кој ќе докаже дека наставниците ја имаат моќта да го откријат тоа значење?).

Слика 4. Критички пристап за анализа на текст

При критичкиот пристап кон анализа на некој текст, текстот е објект. Ученикот/ читателот како активен субјект има контрола врз процесот на читање, а со тоа и врз процесот на создавање на значењето. Се поаѓа од тврдењето дека текстот може да има повеќе значења, бидејќи тој оживува тогаш кога ќе дојде во допир со читателот. Така создавањето на значењето од страна на читателот зависи од повеќе фактори: индивидуалните карактеристики на читателот, социјалната средина, контекстот, возрастните карактеристики, историските услови и слично. Меѓутоа, сето ова може да се реализира ако образовната средина се организира на соодветен начин. Образовната средина мора да е таква да го почитува правото на ученикот да биде субјект во наставата, а со тоа и да го охрабрува на истото. Наставниците на некој начин го олеснуваат процесот на создавање на значењето со тоа што организираат наставни ситуации во кои го поттикнуваат ученикот на критичко мислење, а со тоа ја развиваат и критичката писменост.

Преку развивањето на критичката писменост како општообразовна компетентност се остваруваат целите кои се идентификувани во новата наставна програма за деветгодишно образование, практично се реализираат определбите за создавање активно граѓанство, односно активна позиција на субјектот кој учи и се надминуваат слабостите на досегашниот воспитно-образовен систем кои се препознати и за кои се бара решение со поставувањето на новата концепција за деветгодишното образование, реализирањето на новите наставни програми и определбата за примена

на нова наставна методологија. Од ова произлегува и одговорноста на педагошките науки во барањето конструктивни решенија. Оттука се гледа и важноста на развојот на критичката писменост како општообразовна компетентност кај учениците. На овој начин учениците се ставени во позиција да можат да дадат свое мислење за текстот кој е предмет на анализа. Од тој аспект, ученикот се става уште на почетокот во моќна позиција бидејќи неговото мислење е важно и се почитува. Потоа, со примена на специфични методи и постапки се анализира текстот со цел да се научи како функционира јазикот во рамките на текстовите, како се добива нивната форма и како се создава содржината. Тоа се прави до тогаш до кога и самите не бидат способни да создадат текст, односно да го пресоздадат истиот, но од друга перспектива.

Согледувајќи ја важноста од развивањето на критичката писменост кај учениците во услови на интензивно барање решенија за зголемување на активната позиција на ученикот во наставата и општеството, во вистинска смисла на зборот, ја идентификуваме потребата од развој на критичката писменост кај учениците од основното образование.

Литература

- Андоновска-Трајковска, Д. (2010). *Методичко моделирање на развојот на критичката писменост*, докторска дисертација, Битола: Педагошки факултет-Битола, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола.
- Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи.* (2006), Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија;
- Наставни програми за деветгодишното основно образование: Македонски јазик* (2007). Скопје: Биро за развој на образованието, преземено од www.bro.gov.mk;
- Наставни програми за деветгодишното основно образование: Запознавање на околината* (2007). Скопје: Биро за развој на образованието преземено од www.bro.gov.mk;
- Концепција за деветгодишното основно воспитание и образование* (2007). Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието;
- Експертска група (2004). *Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005 - 2015*, Министерство за образование и наука.

Daniela Andonovska-Trajkovska

University “St. Kliment Ohridski” - Bitola, Faculty of pedagogy
Republic of Macedonia

THE NEED FOR CRITICAL LITERACY DEVELOPMENT AT STUDENTS IN PRIMARY SCHOOL IN MACEDONIA

Abstract

The student in primary education gains knowledge and abilities that should be functional in order to be able to integrate in the society that s/he lives in, meaning that s/he will develop flexibility in a way of solving problems and could easily integrate in other social community different then his/her own. Many researches in the last 10 years point out the fact that more attention is being given to the realization of the study program or contents then to the students' needs and interests in R. Macedonia. More over, the researches show that students are not subject in the teaching process and in the real life, yet and that the alienation of the young people is increasing. Therefore, critical literacy development at students is crucial and necessary in order to stop or decrease the social exclusion, to increase active participation of the citizens in our society and to seek ways of achieving social justice throw motivating awareness of the awareness.

***Key words:* CRITICAL LITERACY, SOCIAL INCLUSION, SOCIAL JUSTICE, LITERATURE, TEACHING PROCESS.**